

ONS KENMERK
20060354/875

UW KENMERK
HO/CBV/2006/28948

CONTACTPERSOON

DOORKIESNUMMER

PLAATS / DATUM
Den Haag, 23 oktober 2006

ONDERWERP
Advies *Bekostigingsbesluit WHW*
2008

Aan de Staatssecretaris van
Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
De heer mr.dr.s. B.J. Bruins
Postbus 16375
2500 BJ DEN HAAG

Mijnheer de Staatssecretaris,

In uw brief van 13 juli 2006 (kenmerk HO/CBV/2006/28948) hebt u de Onderwijsraad verzocht advies uit te brengen over het daarbij gevoegde concept-ontwerp Bekostigingsbesluit WHW 2008 (versie 11 juli 2006). De raad voldoet graag aan uw verzoek, met dien verstande dat het advies betrekking heeft op het definitieve ontwerp-besluit (verder: het besluit), zoals dat medio oktober 2006 bij de Tweede Kamer is voorgehangen. Uw ministerie is van deze aanpak direct na ontvangst van de adviesaanvraag op de hoogte gesteld.

1 Inleiding

Wettelijke basis

Het besluit is gebaseerd op met name artikel 2.6 van de WHW (Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek), zoals dat luidt als het wetsvoorstel Financiering in het hoger onderwijs tot wet wordt verheven. Dit artikel bepaalt onder meer dat de algemene berekeningswijze voor de rijksbijdrage aan instellingen voor hoger onderwijs wordt vastgesteld bij of krachtens algemene maatregel van bestuur. Eén van de maatstaven dient in elk geval betrekking te hebben op het aantal studenten dat leerrechten aanwendt.

De Onderwijsraad heeft in zijn advies *Waardering voor hoger onderwijs* uit 2005 een aantal kritische kanttekeningen geplaatst bij invoering van een leerrechtenstelsel. De Raad van State (TK 2005-2006, 30387, nr. 4) heeft fundamentele kritiek op het voorgestelde systeem geleverd, daarin voorgegaan door de branchen- en studentenorganisaties. Deze kritiek heeft niet tot wezenlijke wijzigingen geleid.

Het fenomeen leerrechten als zodanig staat in dit advies evenwel niet (meer) ter discussie. Het besluit is immers gebaseerd op de aanname dat het wetsvoorstel Financiering in het hoger onderwijs (binnenkort) tot wet zal worden verheven. Het wetsvoorstel is daarmee voor dit advies in dit opzicht het uitgangspunt. Dat neemt niet weg dat volgens de raad de vraag onderzocht moet worden of het besluit ook voldoende in lijn is met (tekst en doelstellingen van) het wetsvoorstel.

ONDERWIJSraad

NASSAULAAN 6
2514 JS DEN HAAG
TELEFOON 070 310 00 00
FAX 070 356 14 74
E-MAIL SECRETARIAAT@ONDERWIJSRAAD.NL
WEBSITE WWW.ONDERWIJSRAAD.NL

Begrip leerrecht

Vooraf is het van belang enige opmerkingen te maken over het begrip 'leerrecht'. Wat allereerst opvalt, is dat de cruciale term leerrecht in het besluit anders gedefinieerd wordt dan in de WHW. Artikel 1.1 onderdeel w WHW zal een leerrecht omschrijven als "het persoonsgebonden recht van een student om gedurende twaalf aaneengesloten maanden hoger onderwijs aan een bekostigde instelling voor hoger onderwijs te volgen dat uit 's Rijks kas wordt bekostigd". Artikel 1.1 onderdeel h van het besluit omschrijft een leerrecht evenwel als "leerrecht als bedoeld in artikel 1.1. onderdeel w. van de wet, of een gedeelte daarvan". Daarmee omvat het leerrechtbegrip in het besluit niet alleen de aanspraak op een jaar, maar ook op delen daarvan of zelfs een maand. Aldus wordt afbreuk gedaan aan de rechtstreekse relatie die artikel 2.6 lid 1 WHW vooronderstelt tussen de omvang van ingezette jaar-leerrechten en de omvang van de bekostiging.

Ook anderszins acht de raad de omschrijving van een 'leerrecht' in het besluit ongelukkig, in de zin dat daarmee soms een jaar-leerrecht, en soms een deel daarvan bedoeld zal zijn; soms zouden ook beide betekenissen van toepassing kunnen zijn. Een dergelijke variatie in betekenissen past niet bij de inrichting van de primaire werkprocessen op basis van een studielast in termen van studiepunten per jaar; en laat ten onrechte degenen die met het besluit moeten werken in het ongewisse, welke betekenis(sen) van de term in concreto gehanteerd moet(en) worden.

Paragraaf 2 van dit advies beschrijft de criteria waaraan de raad het besluit toetst en vervolgens de toetsing zelf. In paragraaf 3 formuleert de raad zijn conclusies en aanbevelingen.

2 Inhoudelijke toetsing

De raad stelt in dit advies de vraag centraal of met het besluit recht wordt gedaan aan de doelstellingen van het relevante onderdeel van de WHW zoals deze na inwerkingtreding van de wet Financiering in het hoger onderwijs gaat luiden. Deze doelstellingen zijn verhoging van de onderwijskwaliteit en vergroting van mobiliteit c.q. keuzevrijheid voor studenten, te bewerkstelligen door een kanteling van aanbod- naar vraagsturing. Naast deze criteria gelden uiteraard randvoorwaarden van doelmatigheid en uitvoerbaarheid. Het besluit moet op een kosteneffectieve manier uitvoerbaar zijn voor alle betrokken partijen. Samengevat gaat het dus om de criteria kwaliteit, mobiliteit c.q. keuzevrijheid, en doelmatigheid en uitvoerbaarheid.

Bij de beoordeling van het besluit in het licht van deze criteria komt duidelijk naar voren dat het voorgestelde systeem niet al-

leen kansen biedt maar ook risico's met zich meebrengt. Bij de hierna volgende toetsingsaspecten zullen beide invalshoeken aan bod komen.

2.1 Kwaliteit en mobiliteit c.q. keuzevrijheid

De raad staat een aantal kwaliteitsaspecten van het hoger onderwijs voor ogen, waarbij differentiatie binnen en tussen opleidingen, maatwerk voor studenten, kleinschaligheid van de onderwijsorganisatie, intensieve begeleiding van studenten en binding van studenten aan de onderwijsgemeenschap kernbegrippen zijn. In een aantal adviezen, zoals *De helft van Nederland hoogopgeleid* (2005) en *Doelgericht investeren in onderwijs* (2006), heeft hij hierover nadrukkelijk aanbevelingen gedaan. Los van kwaliteitsaspecten speelde bij het doen van die aanbevelingen ook mee het streven naar een optimale ontwikkeling en benutting van aanwezig talent op alle niveaus. Waar het in het geval van dit besluit gaat om het hoger onderwijs, houden die aanbevelingen tevens verband met het streven naar verhoging van het aantal hoogopgeleiden in Nederland.

De raad hecht er in dit verband aan het hierop betrekking hebbende kabinetsbeleid in herinnering te brengen. In zijn beleidsreactie op het advies *De helft van Nederland hoogopgeleid* wijst het kabinet op de noodzaak van meer hoger opgeleiden en formuleert het daarbij de ambitie dat in 2020 50% van de Nederlandse beroepsbevolking tussen 25 en 44 jaar hoger opgeleid is. Het noemt een aantal maatregelen die nodig zijn om deze ambitie te bereiken. De aanpak die door de Onderwijsraad wordt aanbevolen, is daarbij uitgangspunt. Met genoegen constateert de raad dat het kabinet de ideeën van de raad in grote lijnen onderschrijft.

In deze paragraaf stelt de raad onderwerpen aan de orde die te maken hebben met kwaliteit en mobiliteit c.q. keuzevrijheid: de relatie tussen bekostiging en onderwijsinspanning, de samenhang van het onderwijsprogramma en (on)gewenst strategisch gedrag.

Relatie tussen bekostiging en onderwijsinspanning

Het is van groot belang voor de kwaliteit van een opleiding dat er een adequate relatie bestaat tussen de inzet van leerrechten en de bekostiging. Vooronderstelling van de kanteling naar vraagsturing is, dat enerzijds de student wordt geactiveerd om zijn leerrechten zo efficiënt mogelijk in te zetten. Anderzijds moet de student door het inzetten van leerrechten een financiële prikkel geven aan de instelling om onderwijs van een zodanige kwaliteit aan te bieden dat studenten dit willen volgen. Met andere woorden: de instelling ontvangt bekostiging voor feitelijk geleverde diensten. Maar dat impliceert toch dat de inzet van die leerrech-

ten grofweg correspondeert met de bekostigingsaanspraak van de instelling. En dat lijkt in dit jaar-maandsysteem onvoldoende het geval te zijn. Het risico bestaat dat onderwijsinspanningen niet, niet voldoende of juist overmatig worden beloond.

Enkele voorbeelden. In de voorgestelde regeling wordt een opleiding bekostigd aan de hand van leerrechten op jaarbasis, terwijl studenten maandelijks leerrechten kunnen inzetten. De raad maakt uit het besluit op dat wanneer een student zich per 1 september in jaar t inschrijft, de instelling over de peilperiode van 1 oktober van jaar t-1 tot 1 oktober van jaar t voor de maand september in jaar t een in bekostiging uitgedrukt jaar-leerrecht ontvangt. Schrijft de student zich per 1 november van jaar t uit, dan krijgt de instelling over de maand oktober wederom een jaar-leerrecht. En schrijft de student zich vervolgens bij een andere instelling in, dan ontvangt deze instelling ook weer een jaar-leerrecht.¹ Hierdoor bestaat de reële kans dat de relatie tussen inzet van leerrechten en bekostigingsaanspraak, toegespitst op een opleiding, te los is.

Hetzelfde geldt wanneer studenten twee opleidingen tegelijkertijd volgen. Het is op zich toe te juichen dat zij dit net als voorheen kunnen blijven doen zonder extra collegegeld te hoeven betalen en zonder voor de tweede opleiding leerrechten te hoeven inzetten. Maar wederom wordt de vooronderstelde rechtstreekse relatie tussen de onderwijsinzet van de instellingen en de bekostiging doorbroken: instellingen worden alleen bekostigd voor de eerste opleiding waarvoor een student zich heeft ingeschreven.

Een ander voorbeeld heeft betrekking op het overgangsregime. Dit negeert het inschrijvingsverleden van zittende studenten, ook wanneer zij 'fictief' al het grootste deel van hun leerrechten hebben verbruikt. Is bijvoorbeeld de bacheloropleiding op 1 september 2007 nog niet afgerond, dan krijgt de student het volle pond aan bachelor-leerrechten. Bovendien komen ook ouderen die geen diploma hoger onderwijs hebben behaald of die dat hebben behaald voor 1991, voor leerrechten in aanmerking.

Gevolg is dat gedurende de eerste jaren van invoering het aantal ingeschreven studenten met leerrechten en het potentieel aan studenten met leerrechten veel groter is dan verwacht mag worden in de structurele situatie. Hoewel de raad dit uit een oogpunt van een leven lang leren op zich toejuicht (afgezien van de ingebouwde 'fraudemogelijkheid' voor degene die voor 1991 al wel een getuigschrift hoger onderwijs heeft behaald, maar dit ver-

---

¹ De HBO-raad noemt als (extreem) voorbeeld zelfs de mogelijkheid dat studenten voor een hbo-bachelor $4 \times 10 = 40$ maanden leerrechten hebben, die desgewenst in 40 verschillende studiejaar kunnen worden ingezet en instellingen voor 40 jaar bekostiging opleveren.

zwijgt), is het wel een feit dat het totale onderwijsbudget voor wetenschappelijk en hoger beroepsonderwijs van te voren vaststaat. Dat betekent dus dat de leerrechtsprijs gedrukt wordt, ofwel: de instellingen moeten meer studenten bedienen voor hetzelfde bedrag.

Ten slotte moet het model in zijn effecten hanteerbaar zijn bij het begroten en beheersen van de instellingsfinanciën. Een belangrijk element hierbij is het feit dat, gegeven het bij begrotingswet vastgestelde middelenplafond, vooraf niet in te schatten valt wat de 'waarde' van een leerrecht zal zijn. Deze waarde wordt in belangrijke mate bepaald door de mate waarin, het tijdstip waarop en de plaats waar studenten leerrechten inzetten. Dit heeft als voordeel dat instellingen verzekerd zijn van een relatief constant budget zolang zij hun 'marktaandeel' leerrechten op peil weten te houden. Maar het heeft als nadeel dat het budget van instellingen geen gelijke tred houdt met ontwikkelingen in het aantal studenten.

Samenhang onderwijsprogramma

Enerzijds zou een mogelijk positief gevolg van de voorgestane aanpak kunnen zijn dat de samenhang van de individuele opleiding meer centraal zou kunnen komen te staan dan in de huidige situatie. De student beschikt over een beperkte hoeveelheid leerrechten. Dat zou hem een prikkel kunnen geven om deze leerrechten optimaal te benutten door een samenhangend onderwijsprogramma te kiezen. Ook instellingen hebben belang bij een samenhangend programma om die studenten te trekken waarmee een goed opleidingsrendement kan worden behaald. Dit is bevorderlijk voor een goede 'match' tussen student en opleiding. De grotere mogelijkheden tot mobiliteit c.q. keuzevrijheid hoeven dus niet per definitie ten koste te gaan van de samenhang van opleidingen.

Aan de andere kant is het wel de vraag of het voor een aanvaardbare keuzevrijheid in termen van mobiliteit van studenten – de tweede doelstelling van de wet – noodzakelijk is te kiezen voor een constructie waarbij die mobiliteit per maand kan worden gerealiseerd. Daarbij moet worden aangetekend dat in de optiek van de raad de wenselijkheid van mobiliteit zelden wordt gezien in termen van maandelijks 'verplaatsingen'. De realiteit zal waarschijnlijk ook een andere zijn. De onderverdeling van opleidingen in het hoger onderwijs is gebaseerd op eenheden van bepaalde hoeveelheden studiepunten. Het lijkt beter om bij het definiëren van een 'eenheid van mobiliteit' aansluiting te zoeken bij deze systematiek.

(On)gewenst strategisch gedrag

Ook wat dit vraagstuk betreft zijn er verschillende inschattingen mogelijk, die beide te maken hebben met de verwachtingen

gen die men kan hebben van het al dan niet gewenste strategische gedrag van instellingen en studenten.

Zo kan *enerzijds* worden gesteld dat er niet op voorhand van moet worden uitgegaan, zoals de VSNU en de HBO-raad doen, dat de voorgestelde aanpak zal leiden tot ongewenst strategisch gedrag van instellingen en studenten. Een instelling (en de student) is immers niet gebaat bij het binnenhalen van veel studenten die binnen of na een jaar weer verdwijnen, dan wel zich ontpoppen als 'instellingshoppers'. Een laag rendement en hoge uitval zijn nu juist effecten die een instelling in het nieuwe systeem helemaal niet kan gebruiken. Een instelling die erom bekend staat dat zij zich primair richt op het adequaat afstuderen van studenten en die daarin zelfs slaagt bij studenten die meer aandacht en begeleiding vergen, kortom een instelling die het goed doet, die de student vasthoudt en door de studie weet te leiden, zal ook op termijn duurzaam een (groot) marktaandeel hebben en houden. Ook het uitstellen van het behalen van het bachelordiploma naar een datum gelegen na 1 september 2007 is niet te verwachten. Noch de instelling noch de student hebben belang bij een onnodige verlenging van de studieduur.

Anderzijds kan worden opgemerkt dat de voorgestelde systematiek niettemin elementen bevat die ongewenst strategisch gedrag van studenten en instellingen kunnen uitlokken. In hoeverre betrokkenen zich hiertoe zullen laten verleiden is vooralsnog de vraag, maar een goede regeling behoort risico's van uitlokking te vermijden.

Studenten

Zo bestaat de kans dat sommige studenten zich alleen inschrijven gedurende de tentamenperiodes en in (een deel van) de collegeperiodes uitgeschreven zijn, maar feitelijk wel het desbetreffende onderwijs volgen.² Zeker bij massastudies zal het niet altijd eenvoudig zijn om te controleren of alle deelnemende studenten op dat moment een leerrecht hebben ingezet. Voor sommige studenten is het in ieder geval lucratief om zich tijdens het laatste leerrechtenjaar tijdelijk uit te schrijven om verzekerd te zijn van een extra jaar bekostigd onderwijs tegen het wettelijke collegegeld. Een individuele instelling zal zich daar waarschijnlijk niet tegen verzetten, omdat inschrijving in de maand oktober een extra jaar bekostiging oplevert.

Een niet onbelangrijk detail is dat studenten die op 1 september 2007 nog in hun bachelorfase zitten, vanaf dan in aanmerking komen voor alle bachelor-leerrechten, alsof zij nog geen studietijd hadden gependend. Verwacht mag worden dat ve-

² Zie voor suggesties <http://www.lsvb.nl/artikel/tipsleerrechten>.

len het aanvragen van hun bachelordiploma over genoemde datum heen tillen, hetgeen een forse verlaging van het rendement aan bachelordiploma's in 2007 zal veroorzaken. Dit kan aanmerkelijke consequenties hebben voor de bekostiging in de jaren daarna, die onder meer van het aantal bachelordiploma's in 2007 afhankelijk is.

Instellingen

Niet alleen voor studenten, maar ook voor instellingen lijkt de regeling kansen voor strategisch gedrag te bevatten. Ook al is die kans klein en is het niet erg chique, het kan voor instellingen toch lonend zijn om de eerste twee maanden van het studiejaar zo veel mogelijk studenten te werven die zich voor het eerste jaar inschrijven. Evenzo is het denkbaar dat zij bovendien gebaat zijn bij het 'binnenhalen' van 'instellingshoppende' studenten. Een instelling die zich primair richt op het adequaat afstuderen van studenten, en dan dus met name studenten die meer aandacht en begeleiding vergen, vist achter het net. Zij wordt dan namelijk relatief laag bekostigd doordat zij wel veel studenten heeft, maar weinig of minder bekostiging ontvangt omdat ze voor een heel jaar inzet ook maar een jaar-leerrecht ontvangt. Kortom: dit gaat ten koste van de instelling die het op zich goed doet en de student vasthoudt en door de studie weet te leiden.

De verschillende bekostigingsfactoren zouden kunnen leiden tot strategisch gedrag van instellingen om vooral studenten te werven voor richtingen waarvoor zij extra bekostiging ontvangen (zolang de baten daarvan hoger zijn dan de extra kosten die hieraan verbonden zijn).

2.2 Doelmatigheid en uitvoerbaarheid

Het besluit ontmoet veel kritiek van de instellingen voor hoger onderwijs. Deze kritiek heeft in de eerste plaats betrekking op de complexiteit en het gebrek aan transparantie van het voorgestelde model en de administratieve lastendruk die het met zich meebrengt. Een specifiek punt van zorg is de overgangsregeling voor de situatie tussen 2008 en 2012.

De kritiek komt er, wat betreft het gebrek aan transparantie, in hoofdzaak op neer dat, nu de instellingen tijdens de overgangsperiode bekostigd worden op basis van simulaties in plaats van gerealiseerde inspanningen (daadwerkelijke studentenaantallen/leerrechten), de bekostiging inhoudelijk niet duidelijk omschreven is in de in het bekostigingsbesluit opgenomen artikelen. In meer algemene zin is het voor de instellingen lastig om inzicht te verkrijgen in de hoeveelheid te ontvangen middelen in volgende begrotingsjaren. De raad wijst in dit verband op met

name de kritiek op de peilperiode en op de ondoorzichtigheid van de berekeningen tijdens de overgangperiode.

3 Conclusies en aanbevelingen

Op basis van het voorgaande geeft de raad u de volgende voorstellen voor wijziging van het besluit in overweging.

Definitie begrip leerrecht

Zoals hiervoor aangegeven, is er sprake van een belangrijke discrepantie tussen de definitie van het begrip leerrecht in het wetsvoorstel Financiering in het hoger onderwijs en het besluit. Dit leidt tot verwarring. De raad beveelt dan ook dringend aan in het besluit een eenduidige terminologie te hanteren. Hij stelt voor om alleen voor het jaarleerrecht de term 'leerrecht' te hanteren (conform artikel 1.1 onderdeel w WHW), en voor de kleinste eenheid waaruit dit jaarleerrecht is opgebouwd de term 'leerrecht-eenheid' te gebruiken.

Overgangsfase anders organiseren

De raad is ongelukkig met de lange overgangperiode van 2008 tot 2012 die ontstaat door de verstrekking van volledige leerrechten aan alle zittende studenten. In deze overgangsfase komt het aantal ingezette leerrechten niet overeen met het aantal leerrechten in een normale situatie. Om die reden wordt in de toelichting bij het besluit voorgesteld om tijdens de overgangsfase gebruik te maken van een simulatiemodel voor de verdeling van de bekostiging. De gesuggereerde simulatie schept echter onduidelijkheid voor instellingen over de wijze van bekostiging gedurende deze periode.

De overgangsfase valt bovendien gedeeltelijk samen met een andere overgangsfase in de bekostiging, die gekoppeld is aan de invoering van de bachelor-masterstructuur. Hierdoor bestaat het risico van forse reallocaties van middelen, die niet in verhouding staan tot de daadwerkelijke inspanningen van instellingen en opleidingen.

Op grond daarvan zou het volgens de raad een mogelijkheid kunnen zijn de invoering van de bekostiging van instellingen op basis van leerrechten *cohortsgewijs* te laten ingaan en niet integraal, op één moment. In dat geval is sprake van een overzichtelijker invoering voor de instellingen, terwijl instellingen in de tussentijd deels op de oude wijze bekostigd kunnen blijven.

In het algemeen stelt de raad voor de geschetste variant en de varianten die, naast het in het besluit voorgestane invoeringsmodel, ook door de VSNU en de HBO-raad zijn geopperd, nog eens nader te overwegen.

Naar echte leerrechten: studie-eenheden in plaats van 'maanden'

De raad is ongelukkig met de keuze om het gebruik van leerrechten in perioden van een maand te operationaliseren. De raad beveelt daarom aan te zoeken naar een meer gangbare eenheid, die aansluit bij de werkvloer van het hoger onderwijs, realistisch is en recht doet aan de bedoeling van de bevordering van mobiliteit c.q. keuzevrijheid. Het verdient de voorkeur de in- en uitschrijfmomenten te relateren aan reële keuzemomenten respectievelijk overgangen (bijvoorbeeld het volgen van een minor, een semester en de overgang van een bacheloropleiding naar een masteropleiding elders). De bekostiging van de instellingen zou dan op termijn gerelateerd kunnen worden aan reële onderwijsseenheden (studiepunten).

Dit is ook een noodzakelijke stap als de overheid in de toekomst toe zou willen naar een echt systeem van leerrechten in de vorm van vouchers. In het voorgestelde systeem is immers (nog) geen sprake van leerrechten die een vaste waarde voor bekostiging hebben. De voorgestelde leerrechten hebben voor instellingen slechts een functie in het verdeelmodel voor bekostiging.

Een andere peilperiode hanteren

De gekozen peilperiode van oktober tot oktober zorgt voor een automatische verwatering van de leerrechten voor instellingen doordat inschrijvingen in september als volledig meetellen voor het voorgaande collegejaar. De combinatie met de voorgestelde hantering van de t-1-bekostiging zorgt er bovendien voor dat instellingen relatief laat weten waar zij financieel aan toe zijn. Hantering van een andere peilperiode, bijvoorbeeld van 1 september tot 1 juli, biedt hiervoor een alternatief.

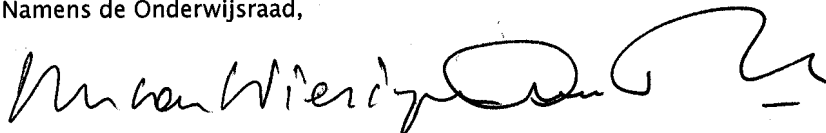
Waarde leerrecht uniform vastleggen in het besluit

De raad is enerzijds van mening dat, uitgaande van de veronderstelling dat het leerrechtensysteem zal worden ingevoerd, de doelstellingen van dat systeem met zich meebrengen dat er veel ruimte moet zijn voor mobiliteit c.q. keuzevrijheid van studenten. Anderzijds moeten instellingen uit kwaliteitsoogpunt en om doelmatigheidsredenen op verantwoorde wijze kunnen begroten en beheren. In samenhang hiermee is het van belang dat er een zo direct mogelijke relatie is tussen de inzet van leerrechten en de bekostiging. Het huidige voorstel, waarbij voor de bekostiging via leerrechten in jaren wordt gerekend en voor de inzet van de student in maanden, leidt tot te veel onzekerheden voor de instellingen en onvoldoende proportionaliteit tussen onderwijsinspanning en bekostiging. Het heeft dan ook de voorkeur van de raad dat de waarde van een leerrecht uniform wordt vastgelegd in het besluit.

Afrondend

De raad adviseert u het besluit zodanig te wijzigen dat meer recht gedaan wordt aan het realiseren van de drie criteria van kwaliteit, mobiliteit c.q. keuzevrijheid, en doelmatigheid en uitvoerbaarheid. Een verantwoorde definitie van het begrip leerrecht is hierbij van het grootste belang. Daarnaast adviseert hij u de invoeringswijze nader te overwegen en daarbij in het bijzonder te kijken naar de mogelijkheid van een cohortsgewijze invoering. Ten slotte bepleit de raad een systeem van leerrechten dat is gebaseerd op reële processen op de werkvloer (studiepunten).

Namens de Onderwijsraad,

Prof.dr. A.M.L. Wieringen
Voorzitter

Drs. A. van der Rest
Secretaris